

Diferenciació econòmica, transmissió de l'ofici i acció col·lectiva. La manufactura tapera catalana (1750-1860)*

Economic differentiation, craft transmission and collective action. The catalan cork stopper manufacture (1750-1860)

per Rosa Ros Massana

Universitat de Girona

RESUM:

Aquest article estudia l'emergència i configuració dels grups socials que van participar en la indústria surotapera en la seva primera etapa de desenvolupament, en el segle XVIII i primera meitat del XIX. L'estratificació econòmica d'aquest col·lectiu estava marcada per la forta diferenciació entre els comerciants i els tapers, i per la importància dels assalariats, més nombrosos que en altres sectors de l'artesanat. L'origen local dels tapers, així com la transmissió de l'ofici dins la família, més rellevant que en altres grups artesans, van ser la base d'una forta cohesió d'ofici que es forjà en les lluites per la qüestió aranzelària. Els intents de crear institucions corporatives, en un sector sense tradicions gremials, buscaren protegir la qualificació en un sentit social de l'ofici.

PARAULES CLAU:

Indústria surera, artesans, acció col·lectiva.

ABSTRACT:

This article studies the rise and the characteristics of the social groups involved in the cork stopper manufacture during the first phase of its development from the eighteenth to the mid-nineteenth centuries. The economic stratification of this group was defined by the wide differences between merchants and cork stopper makers and by the higher number of wage-earners in comparison with other crafts. The local origins of most cork stopper makers, as well as the transmission of the craft within the family, which was more relevant than in other artisan groups, were the basis of a strong trade cohesion, which was forged in the struggles related to the cork export tariffs. The attempts of creating corporative institutions, in a trade without previous guild tradition, sought to protect social qualification of the craft.

KEY WORDS:

Cork industry, artisans, collective action.

Al llarg del segle XVIII i la primera meitat del XIX es visqueren a Catalunya transformacions de gran complexitat en la configuració dels oficis i del treball manufacturer. Aquests canvis, no únicament estigueren associats a l'aparició de la fàbrica en el sector tèxtil –un procés que, d'altra banda, donà lloc a paisatges la-

Data de recepció: setembre 2016; versió definitiva: desembre 2016.

* Aquest treball ha comptat amb l'ajut del projecte HAR2014-54891-P, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

borals ben variats, modelats per la tradició prèvia i per les diferents correlacions de forces entre els grups involucrats en la indústria–,¹ sinó que hi hagueren transformacions profundes, tant anteriors a la difusió del sistema fabril² com coetànies a aquest, en el món de l'artesanat.³

Aquest article analitza un cas particular d'aquestes transformacions: l'emergència i configuració dels grups vinculats a la indústria surotapera, que esdevingué en el segle XIX la principal activitat manufacturera de les comarques de Girona. El col·lectiu dels tapers presentava alguns trets distintius respecte d'altres sectors de l'artesanat. D'una banda, no disposava de tradicions d'ofici prèvies, ja que es tractava d'una activitat que s'inicià cap a la dècada de 1740 i que no assolí certa rellevància fins a finals del segle XVIII. D'altra banda, tot i que des del punt de vista productiu la manufactura tapera tenia característiques similars a les de la major part dels oficis artesans, perquè hi dominaven els tallers de petites dimensions i les tecnologies manuals, no hi era equiparable des d'un punt de vista comercial. Des dels seus orígens, aquesta activitat estigué fortament encarada als mercats exteriors, als quals adreçà durant tot el segle XIX gairebé tota la producció.⁴ La complexitat dels negocis d'exportació implicà l'emergència d'empreses comercials que van tenir un paper articulador de la constel·lació d'unitats productives que configurava la indústria.

A finals del segle XIX i principis del XX, quan el sector era en transformació per la mecanització, el taper tradicional era presentat com l'arquetip de l'artesà qualificat, autònom i orgullós del seu ofici, immers en una comunitat amb baixos graus de desigualtat i amb una elevada fluïdesa social.⁵ No obstant això, els temes principals que aborda aquesta literatura –l'estratificació dins la comunitat tapera, les pautes de mobilitat social, la cultura d'ofici– no han estat objecte encara d'una re-

1. A. GARCIA BALANÀ, *La fabricació de la fàbrica. Treball i política a la Catalunya cotonera (1784-1874)*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2004.

2. P. MOLAS, *Los gremios barceloneses del siglo XVIII*, Madrid, CECA, 1970; J. TORRAS, «Gremio, familia y cambio económico. Pelaires y tejedores en Igualada, 1695-1765», *Revista de Historia Industrial* 2, 1992, 11-30.

3. J. ROMERO, *La construcción de la cultura del oficio durante la industrialización. Barcelona, 1814-1860*, Barcelona, Icaria, 2005; G. BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999; G. BARNOSELL, «Relaciones conflictivas. Maestros y mancebos en Barcelona (1820-1856)», dins V. SANZ i J. A. PIQUERAS (ed.), *En el nombre del oficio*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2005, 23-46.

4. R. MEDIR, *Historia del gremio corchero*, Madrid, Alhambra, 1953, 283; S. ZAPATA, «El alcornoque y el corcho en España, 1850-1935», dins R. GARRABOU, C. BARCIELA i J. I. JIMÉNEZ BLANCO, *Historia agraria de la España contemporánea*, Barcelona, Crítica, 1986, III, 241; F. M. PAREJO MORUNO, *El negocio del corcho en España durante el siglo XX*, Madrid, Banco de España, 2010, 12.

5. M. ROGER, *Els tipus socials de la producció surotapera*, Barcelona, L'Avenç, 1911; P. ARTIGAS, *Alcornocales e industria corchera*, Madrid, Imprenta Alemana, 1907. Aquesta mateixa visió és la que donaren també autors posteriors: GAZIEL, «Sant Feliu de la Costa Brava: Burgesos, naves, tapers i pescadors», *Obras completas. Obra catalana*, Barcelona, Selecta, 1970, 203-403; J. PLA, *Obra completa. El meu país*, Barcelona, Destino, 2001, 506-514.

cerca històrica sistemàtica, tot i que molts treballs han prestat atenció a alguns d'aquests aspectes.⁶ L'objectiu d'aquest article és abordar l'anàlisi d'aquestes qüestions en l'etapa inicial de desenvolupament de la manufactura, des dels seus orígens fins a mitjan segle XIX. En primer lloc, s'estudiaran des de diverses perspectives les desigualtats al si de la comunitat tapera i s'utilitzaran alguns indicadors sobre nivells de riquesa per comparar la posició d'aquest col·lectiu respecte d'altres grups professionals. D'altra banda, l'anàlisi de l'origen geogràfic dels tapers i les pautes de transmissió de l'ofici ens mostrarà una de les bases de la seva cohesió de grup. Finalment, el darrer apartat es dedicarà a l'acció col·lectiva dels tapers, que es concretà en les mobilitzacions per la qüestió aranzelària i en la formació d'institucions de defensa de l'ofici.

Artesans, treballadors i comerciants: l'estructura de la comunitat tapera

La manufactura surera s'inicià a Catalunya procedent de França cap a la dècada de 1740,⁷ quan comencem a trobar tapers als registres parroquials d'una sèrie de poblacions situades en dos districtes: el primer, que serà conegut com la Marina, es localitzava a la costa del Baix Empordà i la Selva (Palafrugell, Sant Feliu de Guíxols, Calonge, Palamós, Tossa, Lloret, Blanes), amb una extensió cap a algunes localitats interiors al peu del massís de les Gavarres (Cassà de la Selva i Llagostera, sobretot); el segon se situava a l'Alt Empordà, a la zona fronterera amb França, on destacaven especialment els pobles d'Agullana i Darnius.

El 1865, quan s'estimava en 7.769 el nombre de treballadors de la indústria surera de la província de Girona, inclosos els aprenents i els auxiliars, aquesta manufactura havia esdevingut la principal activitat industrial de la demarcació.⁸ No obstant això, l'evolució dels seus efectius en el primer segle de desenvolupament és difícil de quantificar a causa de la inexactitud de les fonts. A Palafrugell i Sant Feliu de Guíxols, els dos principals centres manufacturers d'aquest període, es computaven aproximadament un centenar de tapers a cada vila just abans de la Guerra de la Independència, tot i que és possible que en la dècada de 1780, abans dels conflictes bèl·lics de finals de segle, se n'hagués arribat a un nombre superior.⁹ Cap a 1825, els membres d'aquest ofici es xifraven en uns 300 i 270,

6. P. SALA, «Obrador, indústria i aranzels al districte surer català (1830-1930)», *Recerques* 37, 1998, 109-135. Entre els treballs locals, cal citar especialment, amb relació a aquests temes, J. ALVARADO, *El negoci del suro a l'Alt Empordà (s. XVIII-XIX)*, Palafrugell, Museu del Suro, 2002; del mateix autor, *Suro, carracs i taps. Llagostera, 1753-1934*, Llagostera, Ajuntament de Llagostera, 2004; S. HERNÁNDEZ, *Palafrugell i el suro*, Palafrugell, Ajuntament de Palafrugell, 2002.

7. J. SALVATELLA, «Els orígens de la manufactura del suro: un estat de la qüestió», *Història del Baix Empordà*, Girona, Diputació de Girona, 2006, 410-414.

8. P. MARTÍNEZ QUINTANILLA, *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona, Imprenta de F. Dorca, 1865, 317.

9. No obstant això, són segurament exagerades les estimacions d'alguns observadors de finals del segle XVIII, com Zamora, que xifrava en 300 el nombre de tapers de Palafrugell cap el 1790. F. de ZAMORA, *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*, Barcelona, Curial, 1973, 371.

respectivament, en aquestes dues viles, mentre que el 1854 es comptabilitzaven uns 450 tapers a Sant Feliu i el 1859 uns 650 a Palafrugell.¹⁰ Molt probablement, aquestes dades infravaloren el nombre d'efectius reals, sobretot aprenents i treballadors auxiliars. D'altra banda, la importància relativa dels tapers dins la població d'aquestes viles era ja notable a finals del segle XVIII i a les primeres dècades del XIX. A Palafrugell, hi representaven el 10,6% dels nuvis que es casaren per primera vegada en la dècada de 1780 i el 24,8% en la de 1820; a Sant Feliu, aquests percentatges eren, respectivament, del 8,4% i l'11,2%, i arribaren al 26% els anys 1841-1843.¹¹

La nova manufactura es caracteritzà per una estructura de petites i mitjanes empreses que configuraven un districte industrial típic.¹² A les darreries del segle XVIII, la mitjana de treballadors per taller que es pot deduir de les informacions, força incertes, referides a Sant Feliu de Guíxols i Palafrugell se situa entre tres i quatre.¹³ El 1825, en un informe enviat a la Junta de Comerç, es ressenyaven a les principals localitats taperes catalanes 177 fàbriques de taps, cada una de les quals ocupava una mitjana de set treballadors.¹⁴ El 1842 hi hauria, segons Medir, unes 434 empreses a la província de Girona, amb una mitjana de 13 treballadors cada una.¹⁵ Les mitjanes amaguen, però, una notable diversitat, ja que empreses estrictament domèstiques coexistien amb «fàbriques» que podien arribar a tenir entre 30 i 60 treballadors.

Per als casos de Sant Feliu de Guíxols i Palafrugell, disposem de dades més precises sobre la distribució de treballadors per «fàbrica» referides, respectivament, a 1833 i a 1861. Aquestes dades, que el quadre 1 resumeix, indiquen, d'una

10. Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (AMSFG), Estadístiques (s. XVIII-XIX); Padró d'habitants, 1854; Arxiu Municipal de Palafrugell (AMP), «Relación específica de todos los hombres [...] desde la edad de 16 años en adelante que se hallen actualmente vecindados en esta villa de Palafrugell y su Batllia» (1804); «Estado que comprende el número de jornaleros que hay en este distrito municipal», 1859. Biblioteca de Catalunya (BC), Junta de Comerç, LVI, caixa 78, núm. 121 i 135. Pel que fa a les altres viles taperes, les dades són menys abundants. La mateixa font ja citada de la Junta de Comerç comptabilitza, el 1825, 130 tapers a Calonge, 100 a Cassà de la Selva, 79 a Palamós, 79 a Llagostera, 68 a Lloret, 38 a Tossa, 31 a Blanes i 135 al districte de la Frontera, que considera conjuntament Agullana, Darnius i la Jonquera. En algunes d'aquestes localitats, com Cassà, on el 1857 s'enregistraven 159 tapers, la manufactura també experimentà en el segon quart del segle XIX una important expansió, mentre que pobles com Lloret de Mar (on per les mateixes dates hi havia 56 tapers) o Llagostera semblen haver estat menys dinàmics. A. M. VILÀ I GALÍ, *La indústria surotapera a Lloret de Mar*, Lloret de Mar, Ajuntament de Lloret de Mar, 2002, 45. ALVARADO, *Suro, carracs...*, 95; J. ALVARADO, *Industrials i tapers (del segle XVIII al XX)*, Cassà de la Selva, Ajuntament de Cassà de la Selva, 2005, 55.

11. Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Registres de matrimonis; les dades dels anys 40 de Sant Feliu, a AMSFG, Registre civil, 1841-1843.

12. SALA, «Obrador...».

13. AMSFG, Estadístiques (s. XVIII-XIX), Informe de 26 de febrer de 1784; I. BARBAZA, *El paisatge humà de la Costa Brava*, Barcelona, Edicions 62, 1988, II, 214.

14. BC, Junta de Comerç, LVI, caixa 78, núm. 121 i 135.

15. MEDIR, *Historia...*, 459.

banda, la importància de les petites unitats productives, sobretot a Sant Feliu, on el 77% de les empreses tenien el 1833 menys de 10 treballadors i el 42% en tenien menys de 5. En el cas de Palafrugell, el 1861 sembla que hi havia una estructura més concentrada, ja que el percentatge d'empreses amb menys de 10 treballadors és de poc més del 30%, tot i que és molt possible que la font subestimi el nombre de microempreses de cinc treballadors o menys. D'altra banda, però, el quadre també suggereix que la realitat laboral de bona part dels treballadors no era l'obrador domèstic ni el petit taller, sinó la «fàbrica» de certes dimensions. Així, entorn d'una quarta part dels tapers de Sant Feliu treballaven el 1833 en empreses amb 20 treballadors o més, mentre que gairebé vint anys més tard s'ocupaven en aquest tipus d'unitats productives el 66% dels tapers palafrugellencs, si bé és possible que, com ja he mencionat, aquesta darrera font sobrevalori la importància relativa dels tallers més grans.

QUADRE 1
Fàbriques i treballadors a la indústria surotapera

	<i>Sant Feliu de Guíxols, 1833</i>				<i>Palafrugell, 1861</i>			
	<i>Nre.</i>	<i>%</i>	<i>Nre.</i>	<i>%</i>	<i>Nre.</i>	<i>%</i>	<i>Nre.</i>	<i>%</i>
	<i>fàbriques</i>	<i>fàbriques</i>	<i>treballadors</i>	<i>treballadors</i>	<i>fàbriques</i>	<i>fàbriques</i>	<i>treballadors</i>	<i>treballadors</i>
1 a 4	25	41,7	61	12,7	2	5,1	8	1,1
5 a 9	21	35,0	144	30,0	10	25,6	76	10,9
10 a 14	8	13,3	101	21,0	5	12,8	57	8,2
15 a 19	3	5,0	52	10,8	6	15,4	93	13,4
20 a 24	1	1,7	23	4,8	5	12,8	111	15,9
25 a 29	-	-	-	-	6	15,4	158	22,7
30 o més	2	3,3	99	20,6	5	12,8	193	27,7
	60	100,0	480	100,0	39	100,0	696	100,0

Fonts: per a Sant Feliu, À. JIMÉNEZ, *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*, Sant Feliu de Guíxols, Ajuntament, 1997, 167-168. No s'hi han inclòs 60 operaris addicionals ocupats a bullir i raspar el suro que la font no distribueix per fàbriques; per a Palafrugell, AMP, «Estado de las fábricas y artefactos existentes en el pueblo de Palafrugell en 30 de junio de 1861».

Els comerciants de taps van tenir un paper clau en una indústria abocada als mercats internacionals. Les dimensions i els graus d'especialització en el negoci taper d'aquestes empreses eren molt diversos, però a finals del segle XVIII havien sorgit algunes cases comercials de força importància, l'enlairament de les quals no només estigué relacionat amb el suro, sinó també amb la seva participació en altres branques del comerç (grans, peix salat, vins, colonials) i en la construcció naval. Aquests comerciants, sobretot els de Sant Feliu, formaven part de coalicions comercials involucrades en el comerç al Mediterrani i amb les colònies americanes i es-

tretament connectades amb el comerç de Barcelona.¹⁶ Aquest tipus de cases comercials formaven l'elit del comerç taper del segle XVIII i primers anys del XIX, però a partir de les dècades de 1830 i 1840 començaren a prendre'ls el relleu empreses amb una activitat més especialitzada en la venda de taps, que crearen establiments propis de recepció, repassada i redistribució del producte als principals centres europeus de consum i comercialització d'aquest article, principalment la Xampanya, Magúncia i Londres.¹⁷

Algunes empreses comercials es dedicaven exclusivament a l'intercanvi, però d'altres tenien alhora una important dimensió productiva, amb tallers propis on calibraven, classificaven i repassaven els taps. Ramon Girbal, de Palafrugell, és representatiu dels grans comerciants de finals del segle XVIII que simultaniejaven fabricació i comerç. Segons l'inventari *post mortem*, Girbal tenia el 1801 una casa a Palafrugell dedicada exclusivament a la fàbrica. A banda de les existències de taps (uns dos milions en diverses bales i saques), en aquesta casa, hi tenia un obrador amb 10 cadires de taper, un triador i un catre guarnit per comptar taps, mentre que a la casa on habitava s'hi van inventariar set ganivets nous de taper. Tenia també més taps i suro en pannes a 12 magatzems i botigues de Palafrugell, Calella, Sant Antoni de Calonge i Palamós.¹⁸ L'inventari del seu fill Joan, redactat el 1841, mostra que dedicava exclusivament a fàbrica tota una casa, amb soterrani, planta i dos pisos. Hi tenia 34 cadires i nou taulells de fer taps, dos triadors, dos catres de triar, a més de diverses peroles de bullir suro, quatre bancs d'esmolat i 53 coves per posar-hi els taps i els carracs.¹⁹

La diferent implicació de les empreses comercials en l'esfera productiva tenia a veure, d'una banda, amb el tipus de producte (les empreses especialitzades en l'exportació de taps de qualitat, especialment els trefins per a xampany, solien tenir una intervenció directa en la producció més accentuada), però també amb el tipus de clients. Així, la concentració en obradors propis de les fases finals del procés productiu fou especialment necessària a mesura que les empreses del districte, en lloc de vendre a majoristes europeus que assumien ells mateixos les feines de repassada i retriatge per tal d'adaptar el producte a les especificacions dels clients finals, van adreçar-se directament a embotelladors de vins i altres líquids. Aquests canvis en les formes d'accedir als mercats expliquen que, cap a mitjan segle XIX,

16. Una descripció dels negocis d'aquests individus a R. ROS, «La comercialización de productos corcheros a inicios del siglo XIX. El ejemplo de la empresa Rafael Arxer, Hijo y Compañía (1817-1820)», *Revista de Historia Industrial* 24, 2003, 163-189.

17. P. SALA, «De la primera industrialització a l'arrencada dels serveis (1860-1959)», *Cent anys d'economia a les comarques gironines*, Girona, Cambra de Comerç, 2011, 118-119; C. HESS, «Die Korkverarbeitende Industrie Südwestdeutschlands und Kataloniens», dins *Von der Korkkei- che zum Pfropfen. Eine Ländervergleichende Studie zur Wirtschaftsgeschichte von Katalonien und Südwestdeutschland*, Mannheim, LTA, 1996, 27-59; F. LEROY, «Les bouchounniers de Champagne», comunicació presentada al Congr s «Suredes, fàbriques i comerciants. Passat, present i futur del negoci surer», Palafrugell, 2005.

18. Arxiu Històric de Girona (AHG), Notarial, Pf 389, f. 240.

19. AHG, Notarial, Pf 469, f. 177.

les fàbriques més grans pel que fa a força de treball contractada fossin precisament les dels fabricants comerciants. A Palafrugell, per exemple, el 1861 només set dels 28 fabricants que no eren comerciants tenien més de 20 treballadors, i cap no arribava als 30; mentre que nou dels 11 comerciants que també fabricaven superaven els 20 treballadors, i cinc en tenien més de 30.²⁰

La diferenciació econòmica entre els diversos grups de la comunitat surera no derivava només de l'escala en què participaven en el negoci taper ni del seu rol en la fabricació i comercialització de taps. Per això intentarem aproximar-nos de manera més global als seus nivells de riquesa. Ho farem a partir de l'anàlisi dels dots de les núvies, que són un bon indicador de l'estatus i de la capacitat d'estalvi de les famílies en un sistema d'hereu únic.²¹ Cal advertir, però, d'alguns dels problemes que planteja l'ús d'aquesta font per a l'estudi dels grups surotapers. El primer té a veure amb les dimensions de les mostres, inevitablement reduïdes. El segon deriva dels seus possibles biaixos socials. Tot i que a la regió de Girona era usual que fins les famílies més humils escripturessin capítols matrimonials davant notari, aquest costum començà a erosionar-se durant el període que analitzem, sobretot a pobles de la costa com Sant Feliu de Guíxols.²² El tercer problema està relacionat amb les etiquetes socioprofessionals. Les més freqüents eren «taper» i «comerciant» (o «negociant»), mentre que «fabricant de taps» només apareix ocasionalment. L'etiqueta «taper» presenta el problema, habitual en els oficis artesans, de no distingir entre els assalariats i els que disposaven de taller propi. Les etiquetes «comerciant» o «negociant» no sempre permeten destriar els comerciants tapers dels que es dedicaven a altres tipus d'intercanvis.

Aquesta font proporciona una imatge dels tapers com un grup menestral amb un estatus intermedi, atès que, segons mostra el quadre 2, els dots rebuts pels nuvis d'aquest ofici,²³ mesurats a través de la mediana, són similars als dels altres artesans i als del conjunt de la població, i clarament superiors als dels treballadors. D'altra banda, com a mínim fins a la primera dècada del segle XIX, les diferències internes (mesurades pel coeficient de variació) eren menors que en altres col·lectius, tot i que tendiren a augmentar.

La comparació amb els dots de les famílies de comerciants presenta el problema de les dimensions de les mostres, encara més reduïdes, raó per la qual hem renunciat a presentar les medianes d'aquest grup en el quadre 2. Al segle XVIII, a Palafrugell els dots dels comerciants, tot i que superiors als dels tapers, eren en

20. AMP, «Estado de las fábricas y artefactos existentes en el pueblo de Palafrugell en 30 de junio de 1861».

21. Una argumentació sobre la utilitat i els problemes que planteja aquesta font a R. CONGOST i R. ROS, «Change in society, continuity in marriage: an approach to social dynamics through marriage contracts (Catalonia, 1750-1850)», *Continuity and Change* 28 (2), 2013, 273-306.

22. R. ROS, «The Decline of Indivisible Inheritance in Catalonia: Artisans, Sailors, and Merchants in Two Catalan Towns (1780-1860)», *Journal of Family History* 37 (1), 2012, 68-84.

23. Tot i que hauria estat interessant, no hem pogut analitzar els dots pagats pels pares de les núvies d'ofici taper degut a les dimensions, molt més reduïdes encara, de les mostres obtingudes.

general força modestos. Hem localitzat sis dots pagats i dos dots rebuts per negociants o comerciants en les dècades de 1770 i 1780. Entre els primers, cinc se situaven prop de les 200 lliures, i només un arribava a les 500; els dos dots rebuts eren de 425 i 475 lliures.²⁴ A Sant Feliu, els dots pagats a les filles dels negociants a la dècada de 1780 eren de més quantia. En la major part dels casos oscil·laven entre les 300 i les 500 lliures²⁵ –un import netament superior al que rebien els nuvis tapers–, però podien arribar a les 700 lliures de la filla de Rafel Arxer o les 1.000 lliures de les de Francesc Patxot i de Pere Cateura, la mateixa quantitat que va obtenir Francesc Patxot i Marcillach en casar-se el 1790 amb la filla d'un comerciant de Mataró.²⁶

QUADRE 2
Dots rebuts pels tapers i per altres col·lectius professionals
a la regió de Girona (1769-1844)

	<i>1769-1771</i>	<i>1805-1807</i>	<i>1839-1844</i>
Tapers (mediana)	100	250	200
Tapers (coeficient de variació)	0,48	0,71	1,00
Artesans (mediana)	100	200	200
Artesans (coeficient de variació)	0,80	0,80	1,04
Pagesos (mediana)	150	350	300
Pagesos (coeficient de variació)	1,32	1,59	1,18
Treballadors (mediana)	55	125	150
Treballadors (coeficient de variació)	0,81	0,90	0,92
Mediana dot total regió de Girona	100	200	200

Les dades referides als no tapers corresponen en tots als casos al buidatge del Registre d'Hipoteques del conjunt de la regió de Girona per als anys 1769-1770, 1806-1807, 1841 i 1843. Pel que fa als dots rebuts pels tapers, a les dades del Registre d'Hipoteques dels anys mencionats, s'hi han afegit els dots escripturats a les notaries de Palafrugell i Torrent en els altres anys indicats. Les dimensions de les mostres, pel que fa als tapers, són les següents: 8 (1769-1771), 18 (1805-1807), 40 (1839-1844).

Font: AHG, Notarial, Notaries de Palafrugell i Torrent; Registre d'Hipoteques.

24. AHG, Notarial, Tr 65, f. 228; Tr 79 s.f.; Tr 80, f. 230 i 454; Pf 374, s.f.; Pf 378, s.f.; Pf 331, f. 48.

25. AHG, Notarial, SFe 477, f. 17 i 428; SFe 479, s.f. i f. 279; SFe 480, s.f.; SFe 482, s.f.; SFe 483, s.f.; SFe 493, f. 167.

26. A més, després d'heretar una tercera part dels béns del pare, la dona de Patxot amplià el 1805 el dot en diverses partides de diner i efectes comercials valorats en més de 12.500 lliures, així com una casa i una botiga a Mataró i algunes peces de terra a Blanes. AHG, Notarial, SFe 482, s.f.; SFe 498, f. 45.

A inicis del segle XIX, quan la mediana general dels dots s'havia duplicat seguint l'increment dels preus, els comerciants de Palafrugell i Sant Feliu pagaren dots d'entre 300 i 600 lliures, mentre que en reberen per un valor d'entre 240 i 1500 lliures.²⁷ La mateixa diversitat la trobem al període 1839-1844, quan els 13 dots pagats per comerciants, tots de Palafrugell, oscil·laven entre les 200 i les 1.800 lliures, i els vuit dots rebuts entre les 50 i les 2.500 lliures.²⁸

Les poques dades disponibles sobre els patrimonis de tapers i comerciants mostren una imatge similar: la majoria dels individus qualificats com a negociants o comerciants tenien més immobles que els que s'identificaven com a tapers, i hi havia una elit d'alguns comerciants que havien acumulat patrimonis realment notables. Hem localitzat cinc inventaris de tapers en l'etapa anterior a la Guerra del Francès, quatre de Palafrugell i un de Sant Feliu. Tots tenien una casa i peces de terra que oscil·laven entre les tres i les 10 vessanes. Per al mateix període, hem trobat cinc inventaris de comerciants, un amb una casa, tres amb dues i un, Ramon Girbal, amb quatre, a més de cinc botigues i quatre magatzems a Calella, Llafranc, Sant Antoni de Calonge i Palafrugell. Pel que fa a la propietat rústica, dos d'aquests comerciants tenien entre unes tres i vuit vessanes de terra, una quantitat similar, doncs, als tapers abans esmentats, però Martí Deulofeu, Joan Jordi i Ramon Girbal tenien 35, 40 i 54 vessanes de terra.²⁹ Sabem, a més, que hi hagueren processos d'acumulació patrimonial encara més impressionants, sobretot els de les dues branques de la família Patxot, de Sant Feliu. El 1805, Francesc Patxot i Marcillach posseïa, entre altres béns, el mas Gironès de Serra de Daró, que havia comprat ell mateix.³⁰ El seu cosí Geroni Patxot, fadrister a qui quinze anys abans el seu pare havia assignat per llegítima la important quantitat de 4.000 lliures,³¹ declarava el 1801 ser propietari de quatre cases a Sant Feliu, de «dos grandes heredades» a Castell d'Empordà i Gualta d'unes 100 vessanes cada una, amb les cases respectives, així com d'una gran vinya i olivar a Sant Pol de la Bisbal,³² mentre que el jove fill de Joan, el seu germà hereu, deixava el 1815 cinc peces de terra (la major part plantades de

27. Els dots pagats en els anys 1800-1807 són tres, tots de Palafrugell, i els rebuts, cinc, dos dels quals corresponen a comerciants de Sant Feliu. AHG, Notarial, Pf 389, f. 152; Pf 416, f. 123; Tr 95, f. 160; Pf 357, f. 123; Pf 392, f. 229; Pf 413, f. 156; Pf 395, f. 4; Tr 97, f. 93; SFe 495, f. 60; SFe 497, f. 88.

28. Entre els dots rebuts, sis eren de menys de 500 lliures, quatre de 500 a 900 lliures i tres de més de 1.000 lliures; pel que fa als rebuts, quatre eren de menys de 500 lliures, dos d'entre 500 i 900 lliures, i un de 2.500 lliures. AHG, Notarial, Pf 443, f. 43, 73, 84, 148, 199, 206; Pf 444, f. 33, 35, 129, 181; Pf 445, f. 29; Pf 467, f. 149; Pf 468, f. 111; Pf 469, f. 14, 192; Pf 470, f. 185, 221; Pf 471, f. 97, 115.

29. AHG, Notarial, Pf 375, f. 174; Pf 379, f. 257; Pf 389, f. 240; Pf 414, f. 22; Pf 415, f. 130; Tr 87, f. 213; Tr 94, f. 10, 138; SFe 494, f. 242; SFe 496, f. 68. El nombre de vessanes posseïdes per Joan Jordi és aproximat, perquè no s'hi indica l'extensió d'algunes parcel·les.

30. AHG, Notarial, SFe 500, f. 45.

31. AHG, Notarial, SFe 479, s.f. Heretament de Joan Patxot, 12 de maig de 1784.

32. Quan morí el 1810 tenia tres cases a Sant Feliu, la vinya i olivar i el mas de Gualta. El mas de Castell d'Empordà segurament havia passat a mans del seu nebot Francesc Patxot i Cateura. AHG, Notarial, SFe 495, f. 97 i SFe 500, f. 4.

vinya), quatre masos a Sant Feliu, Calonge, Castell d'Empordà i Solius, un magatzem a la platja de Sant Antoni de Calonge, tres cases a Sant Feliu i una a Seta.³³

Les dades procedents dels protocols notariais indiquen, doncs, que hi havia una forta diferenciació econòmica entre els comerciants, especialment l'elit d'aquest col·lectiu i els anomenats genèricament *tapers*, alhora que mostren poca estratificació interna entre aquests darrers. Ara bé, és molt possible que aquesta font sobreponderi els *tapers* amb taller propi i subenregistri els assalariats. Sortosament, disposem d'una font sense aquests biaixos, els llibres de l'armament general de 1795. El gener d'aquell any la Junta de Defensa del Principat de Catalunya reunida a Girona acordà confeccionar unes llistes de veïns de més de 16 anys, als quals s'imposava el pagament d'una anualitat del cadastre i, addicionalment, una contribució general de defensa, l'import de la qual es fixava dividint la població en diferents classes, que, al seu torn, se subdividien en diferents trams impositius atenent als «haberes» dels individus.³⁴

La font té algunes limitacions per estudiar els grups surotapers. El nombre de membres d'aquest ofici que s'hi enregistren –33 a Palafrugell i 27 a Sant Feliu–³⁵ és molt inferior al real. Això és degut, en part, al fet que no s'hi indica l'ocupació dels individus classificats com a «hijos de família» ni de molts hereus casats que convivia amb el pare, un fet que té algun avantatge a l'hora d'analitzar les desigualtats econòmiques, ja que redueix els efectes del cicle de vida. Però cal tenir en compte que l'escàs nombre de *tapers* ressenyats també té segurament a veure amb la paràlisi del negoci durant la guerra contra França, raó per la qual, a més, no podem descartar que s'assignessin a aquests individus unes quantitats per capitació particularment baixes, explicables només per l'impacte especial de la conjuntura bèl·lica en aquest sector. Finalment, la font comparteix amb altres de l'època problemes relacionats, tal com s'ha dit, amb el significat de les etiquetes socials. A més, els criteris de classificació presenten diferències en les dues localitats analitzades. A Palafrugell, no hi consten comerciants com a tals, i els negociants en taps (cinc individus) són agrupats amb els *tapers*, precisant que són «personas que a más de su oficio se emplean en el comercio y negocio». En canvi, a Sant Feliu aquests individus són agrupats amb els altres comerciants, sense que la font permeti diferenciar-los.

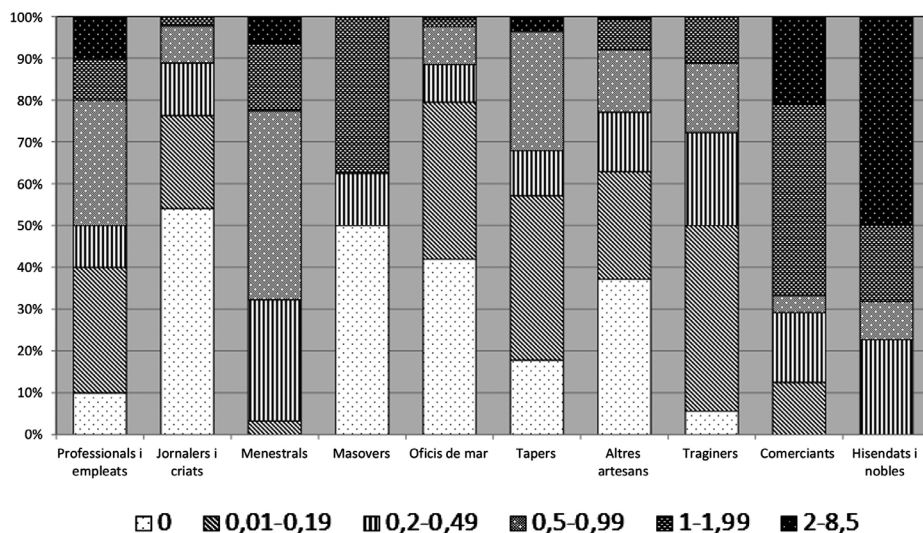
Les quotes del cadastre (gràfics 1 i 2) mostren el predomini entre els *tapers* d'individus amb patrimonis molt modestos. Aproximadament el 20% dels membres de l'ofici no tenien cap propietat (un grup que les fonts notariais no permetien visualitzar), mentre que el 40% pagaven una quota inferior a les 0,2 pessetes. La posició

33. AHG, Notarial, SFe 500, f. 81. Almenys dos dels masos i dues peces de terra no eren heretats, sinó que foren comprats per Joan Patxot o el seu fill.

34. Á. OSSORIO Y GALLARDO, *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España contra la República francesa, 1793-1795*, Barcelona, Grijalbo, 1977, 240-249. Sobre les modificacions fetes per la Junta de Girona a la classificació de la Junta de Catalunya, R. CONGOST, «Més enllà de les etiquetes. Reflexions sobre l'anàlisi dels grups socials humils. La regió de Girona (1770-1850)», *Recerques* 68, 2014, 169.

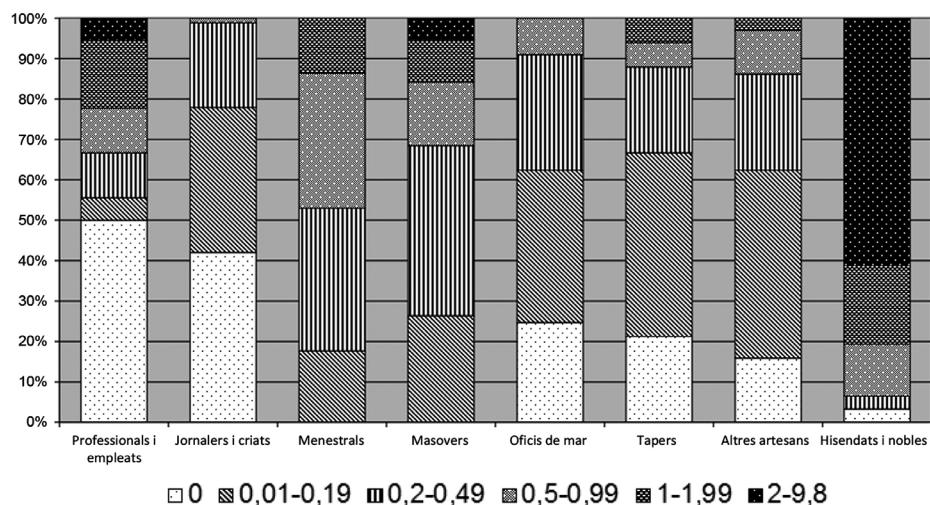
35. Aquestes són les dues úniques poblacions sureres on es desglossen els oficis dels individus classificats sota els epígrafs «*artesanos con tienda abierta*» i «*artistas en ejercicio*».

GRÀFIC 1
Contribució per real i *ganancial*, Sant Feliu de Guíxols, 1795
(quotes en pessetes)

Font: Arxiu Municipal de Girona (AMG), Llibres de l'Armament General, 1795.

GRÀFIC 2
Contribució per real i *ganancial*, Palafrugell, 1795
(quotes en pessetes)

Font: AMG, Llibres de l'Armament General, 1795.

patrimonial del col·lectiu dels tapers era similar a la dels altres oficis artesans, i millor que la dels oficis de mar i els jornalers,³⁶ però clarament més modesta que la dels comerciants.

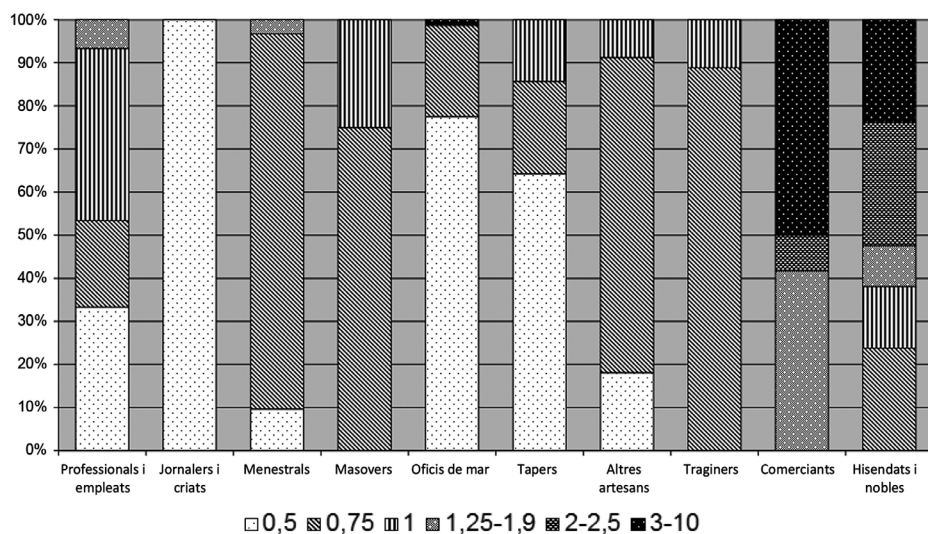
Pel que fa a les quotes de capitació (gràfics 3 i 4), la major part dels tapers (el 64% en el cas de Sant Feliu i el 52% en el de Palafrugell) tributaven 0,5 pessetes, és a dir, la quota fixada per als que eren simples jornalers. La resta dels tapers pagaven contribucions de 0,75 o 1 pesseta, que era el llinar inferior que la Junta de Catalunya establia per als «*artesanos con tienda abierta*». Només els cinc individus de Palafrugell que, segons la font, eren comerciants i alhora tapers van pagar contribucions més altes, d'entre 1,5 i 3 pessetes. D'una quantia similar o superior eren també les quotes contributives dels comerciants ganxons en taps. Les dades mostren també el perfil diferent dels tapers amb relació als altres oficis artesans, ja que les quotes pagades pels primers eren netament més baixes, sobretot en el cas de Sant Feliu. Les llistes de 1795 mostren, doncs, un col·lectiu taper més «proletaritzat», amb més jornalers, que altres oficis artesans, però alhora també un grup amb tènues diferències econòmiques internes més enllà de l'elit dels fabricants comerciants.

Fins a quin punt els tapers assalariats podien acabar aconseguint un taller propi? És a dir, quins eren els nivells de fluïdesa social dins la manufactura tape-ra? Les fonts només ens permeten ara per ara una aproximació indirecta a aquesta qüestió, i encara només per a l'etapa final del període que hem estudiat. El quadre 3 agrupa els contribuents del subsidi industrial i de comerç de Sant Feliu de Guíxols dels anys 1835-1848 segons les vegades que paguen aquesta contribució d'acord amb les nou llistes que s'han conservat. La mesura en què canvia la identitat dels contribuents és indicativa del grau de «volatilitat empresarial». Una elevada volatilitat empresarial no implica necessàriament que hi hagi una fluïdesa social intensa dins l'ofici (perquè els nous empresaris poden no procedir de les files dels tapers assalariats, sinó d'altres sectors), però sí que la segona implica necessàriament la primera. D'altra banda, cal tenir en compte que hi podien haver tapers que no pagaven regularment la contribució industrial, però que, no obstant això, fabricaven taps pel seu compte i els venien a altres empreses del districte.³⁷

36. Cal tenir en compte, però, que la comparació amb aquest darrer grup pot resultar enganyosa per dues circumstàncies. En primer lloc, els joves hi estan segurament més representats que en altres col·lectius. La font estableix un grup, el dels «*hijos de família*», que no està inclòs en els gràfics perquè la font no en cita les ocupacions. Els fills hereus de grups socioprofessionals com els pagesos propietaris i els artesans, que treballaven de solters a la llar paterna, devien estar inclosos molt majoritàriament dins aquest grup i, per tant, no figuren en les dades del gràfic. En canvi, molts fills hereus de treballadors rurals devien d'ocupar-se de solters com a mossos, un grup que està inclòs dins l'epígraf «*jornalers i criats*». En segon lloc, cal tenir en compte que el grup més enriquit dins els treballadors rurals comença just en aquests moments a aparèixer sota l'etiqueta de «*menestrals*», la qual en els gràfics es presenta separada de la de «*jornalers i criats*» i aquest fet tendeix a accentuar la pobresa d'aquest col·lectiu. CONGOST, «*Més enllà de les etiquetes...*».

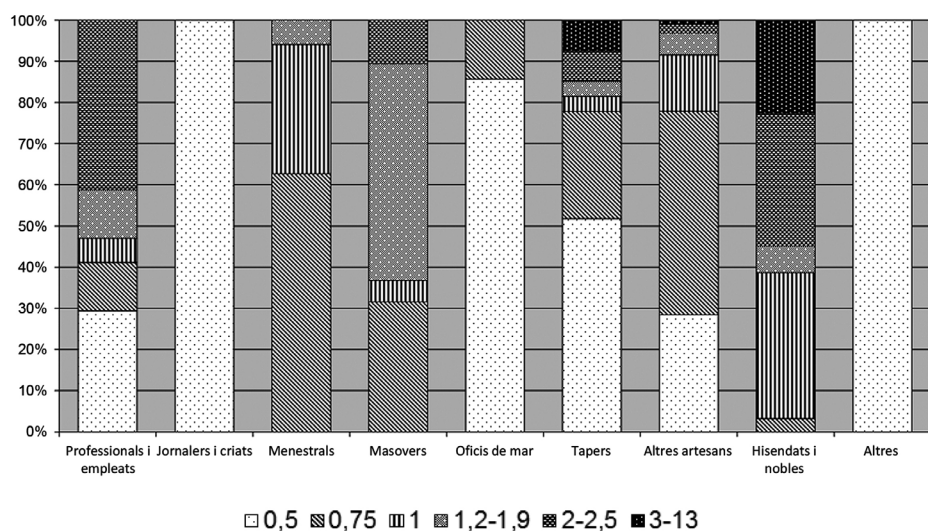
37. Per a la segona meitat del segle XIX i inicis del segle XX, això ha estat ben demostrat per ALVARADO, *Industrials...*, 94.

GRÀFIC 3
Contribució per capitació, Sant Feliu de Guíxols, 1795
(quotes en pessetes)

Font: AMG, Llibres de l'Armament General, 1795.

GRÀFIC 4
Contribució per capitació, Palafrugell, 1795
(quotes en pessetes)

Font: AMG, Llibres de l'Armament General, 1795.

Això no s'explica només per l'ocultació fiscal, sinó també perquè la frontera entre el preufetaire domiciliari i el petit empresari devia ser molt tènue, però en tot cas obliga a considerar amb molta cautela l'ús de les matrícules industrials per a l'estudi de la continuïtat empresarial.

Sorprenentment, el grau de rotació més important es dona entre els comerciants, la qual cosa, en part, és deguda a la volatilitat de moltes empreses dedicades a la tragneria i el petit comerç de tota mena de gèneres, que estan incloses també sota aquest epígraf. Però també entre empreses comercials del sector surer, fins i tot algunes de certa importància, hi ha un nombre notable de baixes i de noves incorporacions, fet que resulta indicatiu dels riscos i de les oportunitats d'aquesta activitat. Pel que fa als qui contribuïen com a *tapers* o fabricants de taps, la seva volatilitat és superior a la de les empreses artesanes d'altres sectors. Així, gairebé la meitat dels *tapers* apareixen tres vegades o menys (de les nou possibles) en les llistes de contribuents, mentre que entre els altres artesans aquest percentatge és del 34%. En l'altre extrem de la distribució, més de la meitat dels artesans no *tapers* van pagar contribucions en set ocasions o més, percentatge que es reduïa al 36% en el cas dels *tapers*. L'accés a la fabricació de taps per compte propi sembla, doncs, més fàcil (però també amb més probabilitats de fracàs) que en els altres oficis.

QUADRE 3

Nombre de contribuents segons les vegades que apareixen en el subsidi industrial, Sant Feliu de Guíxols, 1835-1848

	<i>Artisans no tapers</i>	%	<i>Comerciants</i>	%	<i>Tapers</i>	%
1	8	8,2	38	15,0	3	4,5
2-3	25	25,8	81	31,9	28	42,4
3-6	13	13,4	56	22,0	11	16,7
7-9	51	52,6	79	31,1	24	36,4
Total	97	100,0	254	100,0	66	100,0

Font: AMSFG, Matrícules industrials.

Orígens dels tapers i pautes de transmissió de l'ofici

El reclutament de membres del nou ofici tingué un caràcter bàsicament local. Així ho indiquen els registres parroquials d'algunes de les principals viles sureres, les dades dels quals es presenten en el quadre 4.³⁸ A Sant Feliu i Palafrugell, va haver-hi també una aportació, molt secundària, de *tapers* procedents del districte de

38. Aquesta observació és coherent amb el que han mostrat altres estudis a partir dels padrons d'habitants per a la segona meitat del segle XIX: J. ALVARADO, «Mercado de trabajo y migraciones en el sector corchero catalán (1850-1930)», comunicació presentada al «XXII Encontro de la Associação Portuguesa de História Económica e Social», Aveiro, 2002.

la frontera. França, origen de la manufactura surera, hi proporcionà també alguns efectius. Si bé la seva aportació quantitativa sembla modesta,³⁹ és possible que aquesta font infravalori la importància dels francesos atès el caràcter sovint temporal de la seva estada a les localitats taperes catalanes i al fet que moltes vegades no es casaren a Catalunya.⁴⁰ En qualsevol cas, pel seu paper en la construcció de les primeres xarxes mercantils de la manufactura tapera catalana i, especialment durant els primers anys, en la difusió de les tècniques de l'ofici, l'aportació francesa fou, en termes qualitatius, força més rellevant que la seva importància quantitativa.⁴¹

QUADRE 4

Origen geogràfic (naturalesa del nuvi o del seu pare) dels nuvis fadrins tapers, 1760-1829* (en percentatge)

	<i>Localitat on es casa</i>	<i>Localitats taperes del mateix districte**</i>	<i>Localitats veïnes no taperes</i>	<i>Localitats taperes catalanes de fora del districte**</i>	<i>Altres</i>	<i>No s'hi indica</i>	<i>Total</i>
Agullana	87,2	6,9	0,0	0,0	1,0	4,9	100
Cassà	68,6	3,9	4,0	0,0	0,0	23,5	100
Llagostera	72,7	6,5	1,3	0,0	1,3	18,2	100
Palafrugell	85,3	6,6	3,1	2,5	1,0	1,5	100
Sant Feliu	73,9	12,5	3,9	3,9	2,4	3,4	100

* Els registres de matrimonis de Cassà de la Selva del període 1780-1809 no s'han conservat; en el cas de Sant Feliu de Guíxols, les darreres observacions són de 1827, ja que amb posterioritat a aquesta data gairebé mai no se citen els oficis dels nuvis.

** Les localitats taperes s'agrupen en dos districtes: el de les Gavarres i la Marina, d'una banda, i el de la frontera, de l'altra.

Font: ADG, Registres de matrimonis.

39. Les fonts parroquials enregistren un nuvi francès d'ofici taper a Agullana, un altre a Llagostera i tres més a Sant Feliu, vila on a més, s'hi casaren tres francesos, dos dels quals sabem per altres fonts que eren negociants de taps. L'origen geogràfic d'aquests tapers era la Catalunya nord i el Llenguadoc (dos de Cotlliure, un de Montpeller), l'àrea de Bordeus (hi ha un taper originari d'aquesta ciutat a Llagostera), Dives, a la Normandia (2 fabricants i comerciants de taps), i París (un negociant de taps).

40. La documentació notarial de Sant Feliu esmenta altres francesos vinculats al negoci taper que visqueren a aquesta vila a finals del segle XVIII i principis del XIX, entre d'altres, la família de Jaume Jourdan, de Seta (que en les dècades de 1770 i 1780 mantingué fàbrica de taps amb el negociant ganxó Jeroni Sentí), Jean Gilet o Pere Josep Binar. AHG, Notarial, SFe 479, f. 1; SFe 487, s.f., 27-4-1792; SFe 485, s.f., 23-6-1790; SFe 466, f. 265 i 304.

41. Algunes notícies sobre el paper dels francesos en la primera etapa de la indústria surera a B. JULIÀ, «La comarca de la Selva i els primers tapers catalans», *Quaderns de la Selva* 1, 1984, 179-182; G. MARTÍN ROIG, «Origen de les empreses exportadores de suro de Sant Feliu i Palamós, 1750-1760», *Revista del Baix Empordà* 28, 2010, 9-10.

El quadre 5, que analitza els orígens socioprofessionals dels tapers a partir de l'ofici dels seus pares, indica que, en les principals localitats del districte, eren tapers els pares d'entre el 25% i prop del 50% dels tapers fadrins que es casaren entre 1760 i 1829. Aquests percentatges són realment notables perquè, com que aquesta era una activitat nova, els membres d'aquest ofici eren molt escassos en la generació de més edat. En conseqüència, el percentatge de tapers entre els pares dels nuvis tapers multiplicava amb escreix (com a mínim per cinc, però arribava fins gairebé 10 a Cassà i Llagostera) el percentatge global de pares que eren membres d'aquest ofici, que se situava només entre el 3% i el 6%, depenent del poble.

La desagregació de les dades en dos talls temporals, un de corresponent a les quatre darreres dècades del segle XVIII i l'altre a les tres primeres del XIX, mostra que en el primer subperíode el percentatge de nuvis tapers amb pare del mateix ofici (12%) era relativament baix. Però això era degut a la joventut d'aquesta manufactura, raó per la qual els tapers eren només l'1,1% dels pares de joves casadors. En el segon tall temporal, en canvi, el reclutament familiar dels joves tapers havia augmentat notablement en termes absoluts (els nuvis tapers amb pares del mateix ofici eren prop del 43%), però en la mesura que també havien augmentat els tapers en la generació dels pares, s'havia reduït en termes relatius.

El quadre 5 també ens permet analitzar el transvasament intergeneracional d'efectius d'altres oficis cap al de taper, que fou fonamental en el desenvolupament d'un ofici nou. Les famílies de treballadors, seguides de les d'artesans i, en les localitats costaneres, de la gent de mar, eren l'origen més freqüent dels joves tapers. El pes dels membres d'aquests col·lectius entre els pares de tapers derivava, en part, de la seva importància en el conjunt de la població. Les ràtios entre els percentatges de pares de nuvis tapers i de tots els pares de nuvis són properes a 1 en el cas dels treballadors i els artesans, cosa que indicaria que la probabilitat que els joves tapers tinguessin un pare d'aquests col·lectius era similar a la que tenien el conjunt dels nuvis. En canvi, aquesta ràtio és molt inferior a 1 en el cas dels pagesos, l'altre col·lectiu socioprofessional quantitativament important a les viles considerades. Els tapers, doncs, tenien clarament menys probabilitats de procedir de famílies pageses que el conjunt dels nuvis.

Grups com els dels professionals o els comerciants són massa reduïts perquè les dades que s'hi refereixen siguin significatives. De totes maneres, es visualitza força clarament que els tapers d'origen comercial tingueren només certa rellevància (tant en termes absoluts com amb relació al nombre d'efectius d'aquest col·lectiu) a Agullana, que degué ser un dels punts inicials dels intercanvis amb el sud de França, i a Sant Feliu de Guíxols, que es convertí en el nucli comercial per excel·lència del districte de la Marina.

Les tendències a la reproducció familiar de l'ofici queden subratllades si, en lloc d'observar els orígens socioprofessionals dels nuvis, analitzem els destins dels fills de tapers. A Palafrugell i a Sant Feliu, el 92% i el 62%, respectivament, de les actes de matrimoni en les quals el pare era taper, el fill també ho era. A Palafrugell, només hem localitzat quatre pares tapers que casaven fills d'altres oficis, i encara dos d'aquests fills, un negociant i un comerciant, és molt probable que estiguessin

involucrats en el negoci surer.⁴² Així, doncs, les famílies taperes transmetien l'ofici a la major part dels fills, i, en el cas de Palafrugell, a tots o gairebé tots. No hem de considerar una estratègia d'aquest tipus com a consubstancial a l'artesanat, perquè en altres casos les famílies optaren per transmetre l'ofici només a un fill per tal diversificar el risc davant l'eventualitat de crisis sectorials.⁴³ Les característiques de la transmissió de l'ofici en la comunitat tapera, si bé són coherents amb les oportunitats d'ocupació que proporcionava una manufactura nova en expansió, devien convertir les famílies en especialment vulnerables als vaivens de la conjuntura, que eren particularment acusats en una indústria d'exportació sotmesa als avatars dels comerç internacional.

QUADRE 5
Oficis dels pares dels nuvis tapers i de tots els pares de nuvis
(en percentatge)*

	<i>Artesà</i>	<i>Treballador</i>	<i>Pagès</i>	<i>Professional</i>	<i>Comerç</i>	<i>Oficis de mar</i>	<i>Taper</i>	<i>Total</i>
<i>Agullana, 1760-1829</i>								
Pares dels nuvis tapers	15,0	31,0	13,0	2,0	7,0	0,0	32,0	100
Pares de tots els nuvis	11,3	43,0	33,3	1,6	4,4	0,2	6,2	100
<i>Ràtio</i>	<i>1,3</i>	<i>0,7</i>	<i>0,4</i>	<i>1,2</i>	<i>1,6</i>	<i>0,0</i>	<i>5,1</i>	<i>1</i>
<i>Palafrugell, 1760-1829</i>								
Pares dels nuvis tapers	17,8	31,4	8,1	2,7	3,8	10,8	25,4	100
Pares de tots els nuvis	19,9	36,2	21,7	2,3	4,8	10,9	4,1	100
<i>Ràtio</i>	<i>0,9</i>	<i>0,9</i>	<i>0,4</i>	<i>1,2</i>	<i>0,8</i>	<i>1,0</i>	<i>6,2</i>	<i>1</i>

42. A Sant Feliu, on els oficis dels fills de tapers eren més diversificats, els pares tapers tingueren en un 8% dels casos un fill treballador, en un 10% artesà d'altres oficis i en prop d'un 15% mariner. No hem fet l'exercici per als altres pobles perquè el nombre de tapers en la generació dels pares és massa reduït.

43. Per al cas dels artesans de la Barcelona de la primera meitat del segle XIX, vegeu J. ROMERO, «Familial strategies of artisans during the modernization process: Barcelona, 1814-1860», *The History of the Family* 6, 2001, 203-224. Xifres que indiquen que la transmissió de l'ofici als fills no sempre era la norma, sobretot en el cas dels fadristerns, a C. ROS NAVARRO, *Les estratègies familiars i la mobilitat social dels menestrals a Catalunya en els segles XVII-XIX. El cas de Mataró*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2003, I, 149-205. Vegeu també R. HUGUET, *Els artesans de Lleida*, Lleida, Pagès, 1990, 65-71.

	<i>Artesà</i>	<i>Treballador</i>	<i>Pagès</i>	<i>Professional</i>	<i>Comerç</i>	<i>Oficis de mar</i>	<i>Taper</i>	<i>Total</i>
<i>Sant Feliu de Guíxols, 1760-1827</i>								
Pares dels nuvis tapers	13,1	21,9	1,6	1,6	13,7	20,2	27,9	100
Pares de tots els nuvis	20,0	22,2	5,6	2,4	7,8	38,6	3,4	100
<i>Ràtio</i>	<i>0,7</i>	<i>1,0</i>	<i>0,3</i>	<i>0,7</i>	<i>1,7</i>	<i>0,5</i>	<i>8,3</i>	<i>1</i>
<i>Cassà de la Selva, 1760-1829</i>								
Pares dels nuvis tapers	13,0	34,8	2,2	0,0	2,2	0,0	47,8	100
Pares de tots els nuvis	22,5	40,4	26,8	1,7	3,0	0,6	5,0	100
<i>Ràtio</i>	<i>0,6</i>	<i>0,9</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,7</i>	<i>0,0</i>	<i>9,5</i>	<i>1</i>
<i>Llagostera, 1760-1829</i>								
Pares dels nuvis tapers	12,0	34,7	9,3	6,6	0,0	2,7	34,7	100
Pares de tots els nuvis	9,8	43,9	39,3	2,1	0,7	0,4	3,8	100
<i>Ràtio</i>	<i>1,2</i>	<i>0,8</i>	<i>0,2</i>	<i>3,1</i>	<i>0,0</i>	<i>7,3</i>	<i>9,2</i>	
<i>Total, 1760-1799</i>								
Pares dels nuvis tapers	17,8	36,8	8,2	2,9	9,5	12,8	12,0	100
Pares de tots els nuvis	17,0	31,8	20,4	2,5	6,1	21,2	1,1	100
<i>Ràtio</i>	<i>1,0</i>	<i>1,2</i>	<i>0,4</i>	<i>1,2</i>	<i>1,6</i>	<i>0,6</i>	<i>11,4</i>	<i>1</i>
<i>Total, 1800-1829</i>								
Pares dels nuvis tapers	12,7	23,6	5,5	2,3	4,9	8,1	42,9	100
Pares de tots els nuvis	19,0	32,9	17,1	1,8	4,4	17,2	7,6	100
<i>Ràtio</i>	<i>0,7</i>	<i>0,7</i>	<i>0,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,1</i>	<i>0,5</i>	<i>5,6</i>	<i>1</i>

* Considerant exclusivament els nuvis fadrins.

Font: ADG, Registres de matrimonis.

Malauradament, a partir de finals dels anys vint del segle XIX els registres parroquials deixen d'enregistrar de manera sistemàtica els oficis dels contraents i dels seus pares, de manera que no podem utilitzar-los per a la nostra anàlisi més enllà d'aquesta data. Això no obstant, en el cas de Sant Feliu de Guíxols disposem d'una font alternativa per al període 1841-1843: els llibres de matrimonis que s'elaboraren amb motiu del primer experiment de registre civil.

En aquell moment, l'origen geogràfic dels tapers continuava sent estrictament local en una elevadíssima proporció de casos. El 87% dels nuvis fadrins d'aquest ofici eren naturals de Sant Feliu i la resta procedien (menys en el cas d'un francès de prop de Perpinyà) de localitats properes amb activitat surera. També el seu origen socioprofessional mostrava una continuïtat important amb el que hem vist anteriorment. Com s'observa en el quadre 6, el 54% dels nuvis tapers tenien pares amb la mateixa ocupació, la qual cosa indica que la tendència a l'increment, en termes absoluts, del reclutament intern a la família continuà durant el segon quart del segle XIX. Com ja hem assenyalat, això era degut a l'augment de la proporció de tapers entre els homes d'edat avançada a mesura que madurava la manufactura surera. Però també el grau relatiu de reclutament familiar continuava sent molt notable, ja que el percentatge de nuvis tapers amb pare del mateix ofici multiplicava per 3,5 el percentatge global de pares tapers. D'altra banda, l'anàlisi dels destins dels fills de les famílies taperes indica que la tendència a la transmissió de l'ofici a la major part dels descendents s'havia accentuat fortament respecte al període anterior, ja que el 94% dels pares d'ofici taper casaven un fill també taper.

QUADRE 6
Oficis dels pares dels nuvis fadrins casats a Sant Feliu de Guíxols,
1841-1843

	<i>Ofici dels pares de nuvis tapers (%)</i> <i>N = 61</i>	<i>Oficis dels pares de tots els nuvis (%)</i> <i>N = 224</i>	<i>Ràtio</i>
Artesà	11,5	17,4	0,7
Comerciant	1,6	5,4	0,3
Oficis de mar	14,8	20,1	0,7
Professionals i propietaris	0,0	2,7	0,0
Pagès	1,6	1,8	0,9
Treballador	16,4	37,0	0,4
Taper	54,1	15,6	3,5
Total	100	100	1

Font: AMSFG, Registre Civil.

QUADRE 7
Oficis dels fills que conviuen amb el cap de casa segons els padrons municipals

<i>Ofici cap de casa</i>	<i>Ofici del fill amb relació al del cap de casa</i>				
	<i>A) Mateix ofici</i>		<i>B) Diferent ofici</i>		<i>% de tapers entre B</i>
	<i>Nre.</i>	<i>%</i>	<i>Nre.</i>	<i>%</i>	
<i>Sant Feliu de Guíxols, 1824</i>					
Artesà	21	51,2	20	48,8	20,0
Treballador	15	57,7	11	42,3	9,1
Comerciant	2	28,6	5	71,4	0,0
Taper	20	95,2	1	4,8	—
Professional	3	60,0	2	40,0	0,0
Oficis de mar	49	73,1	18	26,9	50,0
<i>Sant Feliu de Guíxols, 1854</i>					
Artesà	25	45,5	30	54,5	66,6
Treballador	52	47,7	57	52,3	66,6
Pagès	20	95,2	1	4,8	100,0
Propietari o hisendat	7	29,2	17	70,8	41,2
Comerciant	5	27,8	13	72,2	53,8
Taper	79	100,0	0	0,0	—
Professional	2	50,0	2	50,0	0,0
Oficis de mar	27	47,4	30	52,6	63,3
<i>Palafrugell, 1842</i>					
Artesà	29	63,0	17	27,0	70,6
Treballador	58	64,4	32	35,6	59,4
Pagès	27	81,8	6	18,2	16,7
Propietari o hisendat	3	60,0	2	40,0	50,0
Comerciant	5	62,5	3	37,5	33,3
Taper	57	93,4	4	6,6	—
Professional	1	50,0	1	50,0	100,0
Oficis de mar	9	69,2	4	30,8	50,0

Font: AMSFG i AMP, Padrons d'habitants.

Els padrons d'habitants de la primera meitat del segle XIX permeten analitzar aquesta qüestió de les pautes de transmissió de l'ofici circumscriu als fills que

habitaven a la mateixa llar del cap de casa, fossin solters o casats. Aquestes dades, que es presenten en el quadre 7, porten a una conclusió contundent: a les llars en què el cap de casa era taper, gairebé tots els fills eren tapers (percentatges sempre superiors al 90% en els tres padrons considerats, i que arriba al 100% a Sant Feliu el 1854). Aquesta realitat contrastava amb la de la resta de sectors, dins de l'artesanat i fora, en els quals els fills d'ofici diferent del pare representaven gairebé sempre percentatges superiors al 40%. El fet de transmetre l'ofici a tots o gairebé tots els fills era una conseqüència de les oportunitats laborals que oferia la manufactura tapera i no implicava pas que el de taper fos un ofici tancat. Així ho indica el fet, observable en el mateix quadre 7, que en les dècades de 1840 i 1850, superada la difícil conjuntura d'inicis del segle XIX i havent entrat en una nova fase de creixement de la indústria, fossin tapers la major part dels fills d'artesans, de treballadors i d'altres col·lectius que no exercien l'ofici patern. No obstant això, la importància del reclutament intern fou una de les bases d'una forta cohesió d'ofici que, com veurem seguidament, es forjà des de finals del segle XVIII amb les lluites per la qüestió aranzelària i que s'intentà protegir amb la creació d'institucions corporatives.

Ofici i acció col·lectiva

LA MOBILITZACIÓ PER LA QÜESTIÓ ARANZELÀRIA

La manufactura tapera es difongué als districtes gironins gràcies, en gran part, a la disponibilitat de matèria primera en els boscos de la comarca, que dotava la indústria d'una superioritat clara respecte a la dels principals països consumidors de taps d'Europa, que no produïen (o en el cas de França ho feien de forma insuficient) matèria primera. Ara bé, aquest avantatge locatiu es podia veure erosionat si aquests països consumidors, a més de protegir la seva manufactura tapera, concorrien en el mercat català de suro, perquè, a més d'accedir a la matèria primera, la seva presència faria que n'augmentés el preu. Per això, la lluita contra les exportacions de suro en panes mobilitzà ben aviat els tapers. La defensa de la prohibició d'aquestes exportacions els enfrontà als interessos forestals, però en aquesta primera etapa també als grups comercials, perquè els comerciants de taps, sobretot els de Sant Feliu de Guíxols, participaven també, i ben activament, en el negoci de les exportacions de suro en panes, principalment a Anglaterra i França.

La primera campanya documentada a favor de la prohibició de l'exportació de matèria primera data dels anys vuitanta del segle XVIII i donà lloc a la Reial ordre de 18 d'abril de 1787 que atenia les demandes dels tapers. Ben aviat, però, hi hagueren pressions contra aquesta disposició, tant per part d'algunes potències estrangeres, principalment França i Anglaterra, com per part dels comerciants exportadors catalans.⁴⁴ Aquest episodi implicà una mobilització col·lectiva de bona part dels tapers de Sant Feliu, que defensaren la Reial ordre en almenys dues represen-

44. La intervenció dels exportadors de Sant Feliu, que en van fer una representació al comte de Floridablanca, és citada pels tapers de la mateixa localitat en un document que es conserva

tacions al rei.⁴⁵ El desembre del mateix any, vuit «caps de fábricas de taps» i 55 «fadrins tapers» d'aquesta vila nomenaren els seus apoderats per acudir als tribunals reials i es comprometeren a pagar 22 rals de plata cada un per fer front a les despeses d'aquesta comissió.⁴⁶ Les seves gestions no tingueren èxit, ja que la Reial ordre de 18 d'abril de 1787 es revocà, però els tapers aconseguiren el novembre del mateix any el dret de tempteig de la compra de suro en pannes.

Uns quants anys després, el 1791, en el context d'una de les primeres crisis importants del sector motivada per l'increment de la protecció dels taps a França, per la inestabilitat fruit de la revolució i per l'augment de les exportacions de suro en pannes, els tapers van tornar a recórrer a l'acció col·lectiva per defensar els seus interessos. Aquest episodi, que val la pena de descriure amb detall, mostra la notable capacitat d'acció del col·lectiu.⁴⁷ El 10 d'agost d'aquell any es van reunir a la casa del comú en presència del batlle de Sant Feliu 62 tapers i fabricants de taps i nomenaren com a procuradors Francisco Jofra, Pere Sentí i Agustí Vilà, tots tres tapers, perquè poguessin sol·licitar davant qualsevol instància «tot quan cregan útil, necessari i convenient per la conservació de llurs fábricas y ofici de taper», cosa que es concretà en la defensa del dret de tempteig concedit el 1787 que, segons denunciaven, s'incomplia sistemàticament. Els tres procuradors es mostraren ben actius en les feines que se'ls havien encomanat. El dia 24 del mateix mes d'agost presentaren un requeriment a l'administrador de duanes de Sant Feliu denunciant l'incompliment del dret de tempteig pels comerciants exportadors de suro en pannes que, aprofitant que també elaboraven taps, acaparaven suro destinat a l'exportació i es declaraven fabricants, cosa que podien fer perquè el seu poder econòmic els permetia pagar al comptat porcions importants de matèria primera. L'exportació d'aquesta matèria primera es veia incentivada pel decret de les autoritats franceses de 15 de març de 1791 que gravava la importació de suro en pannes i de taps amb 1 i 12 lliures torneses respectivament, i, per tant, potenciava l'exportació catalana de suro en detriment de la de taps. Els tapers exigien a l'administrador de la duana que fes complir efectivament el dret de tempteig del suro que aquells mateixos dies s'embarcava al port de Sant Feliu i, d'altra banda, com que consideraven que aquesta era una mesura insuficient per garantir l'abastiment de la indústria, li reclamaven que presentés de nou a la superioritat les seves peticions en pro d'un increment dels drets d'exportació de suro en pannes.

En paral·lel a aquest requeriment, els comissionats dels tapers en redactaren d'altres d'adreçats a les autoritats municipals, a les quals comminaven de no «mirar con indiferencia ni permitir el que sin razón perezcan las gentes por monopolio

a l'arxiu de Simancas i que està transcrit per B. JULIÀ, «El tema dels tapers a l'arxiu de Simancas (segle XVIII)», *Àncora* 22 de desembre de 1988, 7.

45. El text d'aquestes representacions, conservades a l'arxiu de Simancas, està transcrit, respectivament, per E. ZARAGOZA, «La industria del corcho en Sant Feliu durante el siglo XVIII», *Àncora*, 26 d'agost de 1976, 6; i per JULIÀ, «El tema dels tapers...», 6-7.

46. AHG, Notarial, SFe 482, s.f., 21 de desembre de 1787.

47. Tota la informació sobre aquest episodi, a AHG, Notarial, SFe 491, f. 43-44, 113-118, 130-182.

[...], y que se despueble en lo más mínimo el Principado ni ningún Pueblo, ni minoren los contribuyentes». També n'adreçaren un a l'abat del monestir de Sant Feliu, intentant així involucrar en l'afer la màxima autoritat eclesiàstica de la vila. Li demanaven que intercedís al seu favor argumentant que durant el darrer mes 11 caps de família havien emigrat al Rosselló a buscar feina de taper i havien deixat les famílies «abandonadas y en divorcio, circundadas de mil peligros, miseria y calamidad, y privadas del consuelo, vigilancia y gobierno paternal, lo que no puede ser en modo alguno acepto al zelo pastoral». Finalment, enviaren un darrer requeriment als comerciants extractors mateixos, als qui acusaven de contravenir el dret de tempteig i d'estancar el suro, aniquilant la indústria en detriment dels interessos de l'Estat i de la Reial Hisenda.

Si bé la mobilització amb relació a aquest afer tenia com a epicentre Sant Feliu de Guíxols, els tapers aconseguiren estendre-la a altres localitats sureres. El 7 de setembre acudiren a la notaria de Sant Feliu 28 tapers de Llagostera, que atorgaren procures a favor dels comissionats dels tapers ganxons. El mateix havien fet 16 tapers de Palamós i 62 de Palafrugell, que s'havien reunit a les cases del comú de les seves viles en presència dels batlles respectius. Tot plegat els permeté recórrer a la Cort conjuntament, en representació de les quatre viles citades.

Els tapers no tingueren èxit en l'intent de restaurar la prohibició d'exportació de suro en panes (tot i que segurament sí que aconseguiren un grau més elevat de compliment del dret de tempteig), però l'episodi anterior mostra el grau de mobilització tan important que van aconseguir i la seva capacitat d'utilitzar, no solament els mecanismes legals, sinó també un discurs apropiat per defensar els seus interessos davant les altes instàncies. Aquests esdeveniments indiquen també la naturalesa de la fractura social, sobretot a Sant Feliu. El conflicte enfrontà el conjunt de l'ofici, tant tapers amb taller propi com assalariats, amb els principals comerciants, però les autoritats locals, que presentaven els tapers com un col·lectiu plebeu que desafiava l'autoritat i la pau social, se situaren clarament al costat dels comerciants. L'administrador de duanes contestà de manera expeditiva el requeriment dels tapers dient que, si creien que s'incomplia la Reial ordre sobre el dret de tempteig, s'adrecessin «al competente Magistrado o Superior Tribunal de donde dimana dicha Real Orden», i advertint-los que «en lo sucesivo se abstengan de semejantes representaciones de impertinentes escritos». Els comissionats dels tapers no s'hi van acovardir: advertiren l'administrador que era responsabilitat seva de vetllar per l'execució efectiva de la Reial ordre i l'amenaçaren d'acudir a la superioritat per fer-lo complir el seu deure.

L'actitud de l'Ajuntament no fou gaire diferent de la de l'administrador de duanes. El 1787, en la seva representació a les autoritats reials, els tapers afirmaven que el batlle de Sant Feliu «se ladeaba mucho á los Comerciantes Extraedores»⁴⁸ i, com hem vist, també el 1791 l'acusaven de no fer complir les disposicions a favor de la manufactura tapera. Sembla que no anaven desencaminats perquè, en un informe

48. JULIÀ, «El tema dels tapers...», 7. No sembla, doncs, que tingui raó Medir quan afirma que fou l'Ajuntament de Sant Feliu qui acudí al Rei en demanda de prohibició de les exportacions de suro sense obrar. MEDIR, *Historia*..., 25.

que envià a l'Intendent del Principat, l'Ajuntament, no únicament utilitzà els arguments dels comerciants per refutar les pretensions dels tapers, sinó que alertà sobre els perjudicis que havia causat l'auge de la indústria tapera, en fer pujar els jornals dels «mancebos» d'aquesta manufactura,

[...] los quales como habían llegado ultimamente a ganar 9 o 10 sous por millar de tapones en lugar de 6 sous que antiguamente se daba, trabajan solo unas dos partes del día com lo que se ganavan ya bien el jornal y empleaban el restante en ociosidades, disoluciones viciosas hasta haberse hecho insolentes y ahun perjudiciales a la sociedad común.

Hi afegien que tot plegat era perjudicial per a les altres activitats econòmiques, perquè...

[...] el haverse dado tantos a abrasar esta profesión de taponero, es causa de que decaiga la Marinería y ni la Labranza halla mozos con que cultivar sus tierras y haciendas, pefiriendo la vida disoluta a la que por otra ocupación podrían hazerles más útiles a si mismos y al Estado.⁴⁹

La mobilització per les qüestions aranzelàries continuà de manera més o menys intermitent durant la primera meitat del segle XIX fins que el 1845 el Govern decretà la prohibició d'exportar suro en pannes produït a la província de Girona, que regí fins a la dècada de 1870. La defensa dels interessos tapers passà durant tots aquests anys tant per la via de les representacions a les autoritats, com, puntualment, pel motí. Un i altre mecanisme podien ser, de fet, diferents fases d'una mateixa mobilització. Així succeí els anys 1819-1820. Com a resposta a les demandes dels tapers de Sant Feliu, es promulgà el 2 de desembre de 1819 una Reial ordre que imposava un aranzel de 90 rals per quintar a les exportacions de suro en pannes amb vaixells de bandera nacional i de 99 rals amb vaixells de bandera estrangera. Es tractava d'un èxit dels interessos manufacturers, però els mesos següents hi hagueren importants embarcaments de suro als ports de Sant Feliu i Palamós, que els tapers intentaren frenar primer amb requeriments legals i després per la força, tot acusant el «Jefe Político» de la província de no fer pagar els drets i, per tant, d'incomplir la Reial ordre en qüestió. A començaments de maig hi hagueren motins als ports de Palamós i Sant Feliu, en els quals una multitud de tapers de diversos pobles, armats amb pals, impediren l'embarcament de suro. Episodis similars es repetiren el 16 del mateix mes, quan, segons Medir, el tumult al port de Palamós aplegà uns 500 tapers. En paral·lel, però, continuaven les peticions a les autoritats. L'11 de maig, signaren poders 123 «fabricantes de tapones de corcho» de Sant Feliu a favor de tres dels seus membres perquè acudissin a les més altes autoritats a presentar les sol·licituds del col·lectiu amb relació a aquest afer. El 4 de juny, aquests apoderats van informar l'Ajuntament de Sant Feliu que havien elevat les seves queixes sobre

49. AMSFG, Indústria (s. XVIII-XIX).

el «Jefe Político» al Ministeri de la Governació.⁵⁰ L'embarcament del suro finalment es produí, però els tapers aconseguiren que es paguessin els drets.⁵¹

Els tumults semblen haver estat encara més greus el 1830, durant l'anomenat motí de la Teulera. El 1825, després de repetides demandes procedents del districte taper gironí, el Govern aprovà la prohibició d'exportar suro en pannes, tot i que amb caràcter provisional. Però, malgrat la vigència d'aquesta prohibició, el novembre de 1830 es concedí a la casa barcelonina José Casals i Remisa permís per extreure 60.000 quintars de suro català i valencià durant quatre anys. Quan es va saber la notícia, es van fer reunions de tapers de diferents viles (Sant Feliu, Llagostera, Palamós i Palafrugell) en les quals s'acordà impedir-ne els embarcaments. El dia 22 de novembre, esclatà un motí a la Teulera (Santa Cristina d'Aro), on uns 80 homes s'aplegaren per aturar els embarcaments. Els incidents s'estengueren a Sant Antoni de Calonge, Palamós i Llagostera. Hi hagué uns quants arrestats i s'enviaren forces de Mossos d'Esquadra a Cassà, Llagostera, Sant Feliu, Calonge, Palamós i Palafrugell. Tot i així, encara el desembre hi hagueren uns quants episodis de crema de suro a Sant Antoni i Sant Feliu.⁵²

Els èxits que, malgrat tots els problemes, tingueren els tapers durant la primera meitat del segle XIX van ser possibles per l'ampliació dels suports a aquesta causa en un context de creixement de l'activitat manufacturera després dels difícils primers anys del vuit-cents. A partir com a mínim de la dècada de 1820, la protecció a la indústria tapera era també una reivindicació de bona part dels comerciants. Per exemple, entre els 131 «trabajadores y obreros de tapones de corcho» de Sant Feliu que el 1824 atorgaven poders per aconseguir del Govern disposicions aranzelàries a favor de la indústria, s'hi comptaven 11 individus que pagaven contribució com a comerciants segons la matrícula de 1825.⁵³ També canvià, amb relació al segle XVIII, l'actitud de les autoritats locals, almenys les de les principals viles de la costa, que en aquests anys van participar de manera decidida en la defensa del proteccionisme, com a conseqüència de la creixent especialització manufacturera d'aquestes localitats, d'una implicació més gran de les seves elits comercials en la distribució de taps, i potser, tal com insinua Medir, del desig de mantenir la pau social després dels motins de 1820 i 1830.⁵⁴ En qualsevol cas, la defensa del prohibicionisme, que havia començat com una mobilització d'ofici, havia passat a ser una reivindicació de caràcter interprofessional que concernia el conjunt de la comunitat del districte. Això no vol dir que no continués tenint enemics importants, sobretot entre els grups lligats als interessos forestals, que tenien molt de pes en algunes àrees, sobretot a la frontera,⁵⁵ però en el segon

50. AHG, Notarial, SFe 502, f. 55, 77.

51. Totes les informacions sobre aquest afer, a MEDIR, *Historia...*, 46-48.

52. MEDIR, *Historia...*, 54. BC, Junta de Comerç, LXXIX, caixa 109, núm. 475.

53. A més dels 131 tapers de Sant Feliu, s'adherien a aquests poders 43 tapers de Palamós. AHG, Notarial, SFe 527, f. 146 i 164. AMSFG, Matricules industrials.

54. MEDIR, *Historia...*, 69-70.

55. En els anys que aquí es consideren, vegeu les respostes dels informants de Llagostera i Darnius a un qüestionari sobre producció i exportació de suro de la Junta de Comerç de 1829:

quart del segle XIX aconseguí uns suports amplis que permeteren decantar a favor seu institucions polítiques com la Diputació provincial, que el 1840 redactà un dictamen en què defensava la prohibició, o bona part dels senadors i diputats a Corts de la província, que tingueren un paper decisiu en la promulgació de la prohibició d'exportació del suro gironí el 1845.⁵⁶

LA CREACIÓ D'INSTITUCIONS DE DEFENSA DE L'OFICI

Paral·lelament a la mobilització per la qüestió aranzelària, els tapers intentaren consolidar la seva posició d'ofici amb la creació d'institucions corporatives. Segons afirmava l'Ajuntament de Sant Feliu el 1791, els tapers d'aquesta vila «de algun tiempo a esta parte ya tienen formada cierta unión o hermandad con la que se rigen y gobiernan aquellos que no tengan que trabajar por haver cesado las Fábricas de comerciantes».⁵⁷ A banda d'aquesta mena de societat de socors mutus, de la qual no en tenim cap altra notícia, en aquells mateixos moments es comença a mencionar la possibilitat de formar gremi. Així, el mateix 1791, en el context del conflicte descrit abans amb els comerciants extractors de suro, els tapers de Llagostera, de Palafrugell i de Palamós atorgaren poders per demanar reials gràcies a fi de defensar la indústria «encara que sia per erigir y formar gremi de tapers ab les ordenances oportunes».⁵⁸ Tot i així, a finals del mateix any, els tapers de Sant Feliu van adoptar el discurs antigremial que havia inspirat les darreres disposicions governatives, tot alabant davant les autoritats la utilitat pública de la manufactura tapera per la llibertat «sin opreciones gremiales» que hi regnava.⁵⁹

L'opció per l'organització corporativa quallà, en canvi, a principis del segle XIX, quan, el 1803, els tapers de Sant Feliu de Guíxols proposaren l'aprovació d'unes ordenances d'un gremi nou, que havia de reunir mestres i «mancebos» sota l'advocació de la Degollació de Sant Joan Baptista.⁶⁰ Les ordenances reservaven per als mestres del gremi (o les vídues de mestre) la possibilitat de tenir fàbrica de taps a Sant Feliu. Com que es tractava d'un ofici fins aleshores no agremiat, s'hi definia l'accés inicial a la condició de mestre, que es reservava, pagant 6 lliures, a tots els tapers que tinguessin «fàbrica» en aquell moment i a tots aquells «mancebos» que fes més de cinc anys que vivien a Sant Feliu. Per accedir a l'ofici caldria acreditar en endavant quatre anys d'aprenentatge i dos anys de pràctica, passar un examen i pagar al gremi, a més de 4 rals a cada un dels cinc examinadors, 25 lliures per ser

BC, Junta de Comerç, LVI, caixa 78, núm. 91-102. En canvi, els propietaris forestals de Sant Feliu de Guíxols, probablement amb boscos d'escassa extensió i alguns dels quals eren comerciants o fins i tot fabricants de taps, signaren una representació a favor del prohibicionisme el 1841. AMSFG, Indústria (s. XVIII-XIX).

56. MEDIR, *Historia...*, 67-70.

57. AMSFG, Indústria (s. XVIII-XIX).

58. AHG, Notarial, SFe 491, f. 140 i 152; Pa 407, s.f. Agraeixo a Josep Espadalé que em donés a conèixer el document relatiu a Palamós.

59. AHG, Notarial, SFe 491, f. 177.

60. AMSFG, Indústria (s. XVIII-XIX); vegeu també MEDIR *Historia...*, 32-34 i 507-514.

mestre i 1 lliura per ser «mancebo». S'afavorien els fills de mestre, que només haurien de pagar 6 lliures per accedir a aquesta condició, i els que es casessin amb vídua de mestre o de «mancebo», que no haurien d'abonar cap quota d'entrada ni tampoc per l'examen. Els mestres havien d'entregar al gremi 2 lliures per cada aprenent, el nombre dels quals es limitava, ja que cada mestre només podia tenir un segon aprenent al cap de sis mesos d'haver contractat el primer. Després dels quatre anys d'aprenentatge, es passava a la condició de «practicant» amb un límit temporal de dos anys, després dels quals calia passar l'examen de «mancebo», sota pena de no poder ser contractat per cap mestre. La condició de «mancebo» no anava necessàriament lligada a una fase del cicle de vida (en l'article 14, per exemple, es parlava dels «mancebos» més grans de 45 anys, que haurien d'estar exempts de determinades obligacions gremials), sinó a la possibilitat d'obrir taller propi.

Les ordenances establien també tot un seguit de normes referents a la presència pública del gremi, així com als mecanismes d'elecció de càrrecs, tant en el col·lectiu dels mestres com en el dels «mancebos». Cal destacar el paper tan important que s'atorgava als oficials, que era força inusual i que subratlla la voluntat de cohesionar l'ofici amb aquest projecte d'ordenances.⁶¹ El «mancebo mayor» era un dels cinc examinadors del gremi, ocupava un lloc prominent en les cerimònies religioses i tenia importants funcions en els mecanismes, altament ritualitzats, per controlar la qualitat del procés productiu. Pel que fa a aquest darrer aspecte, tots els agremiats havien de presentar públicament un artefacte de suro el primer diumenge després de la festa del patró i la bona o mala qualitat de l'objecte servia per repartir premis o càstigs: es nomenava «mancebo mayor» el membre d'aquest col·lectiu que havia fet la millor obra de suro, mentre que aquells mestres i «mancebos» que havien demostrat menys perícia eren anomenats «mullidors», un càrrec subaltern. Les millors d'aquestes obres i les presentades als exàmens havien de ser guardades en una sala de la casa del gremi, on quatre vegades l'any el «mancebo mayor» havia de reunir els aprenents per tal d'ensenyar-los les seves virtuts i la manera com les podien imitar. Així mateix, els aprenents havien de portar a les citades reunions les eines amb les quals els feien treballar els seus amos, per tal que el «mancebo mayor» les supervisés i en comunicués als prohoms els possibles defectes.

Les ordenances de 1803 intentaren reforçar la qualificació social de l'ofici. Des d'un punt de vista tècnic, els requeriments de les dues operacions més importants del procés productiu –carrar, és a dir, tallar quadrats de suro amb l'amplada que hauria de tenir el tap, i fer pròpiament els taps arrodonint i repassant els carracs–eren força diferents. L'operació de carrar era crucial per rendibilitzar la matèria primera, però el fet fonamental no era tant l'habilitat manual del carrador, sinó fins a quin punt coneixia el suro per extreure de cada panna el producte més valorat al mercat. La feina de taper pròpiament dita requeria, en canvi, perícia manual per produir amb perfecció i rapidesa els taps. Quina era, però, la dificultat d'aprenentatge d'aquesta tasca? De ben segur que l'informant de Llagostera a

61. Sobre el caràcter excepcional, en l'època moderna, dels oficials en els òrgans de govern dels gremis, J. R. FARR, *Artisans in Europe, 1300-1914*, Cambridge, CUP, 2000, 37 i 159-164.

la Junta de Comerç, defensor dels interessos forestals en el debat aranzelari, exagerava quan afirmava el 1829 que «un niño de doce años en quatro meses es ya taponero»,⁶² però el cas és que els contractes privats entre tapers i aprenents que hem localitzat per al segle XVIII preveuen un període d'aprenentatge d'entre un any i un any i vuit mesos, mentre que en la major part dels oficis (fuster, mestre d'aixa, mestre de cases, carreter) normalment eren tres anys, i només en l'ofici de fideuer hem trobat contractes més breus, de dos anys.⁶³ Inventant tota una sèrie de rituals sobre l'obra ben feta i, sobretot, allargant l'aprenentatge a quatre anys, les ordenances intentaren «crear» qualificacions.

D'altra banda, tot i que en el seu informe favorable l'Ajuntament de Sant Feliu especificava que les ordenances no contravenien la legislació vigent perquè no prohibien «a las mugeres ocuparse de aquellas operaciones que la docilidad del oficio les ofrece y pueden serles compatibles con su sexo»,⁶⁴ la reglamentació sobre l'aprenentatge i l'accés a l'ofici era una forma de limitar la participació laboral de les dones, que només es preveia en el cas de les vídues de mestre i, menys clarament, en el de les seves filles.⁶⁵ Un llarg aprenentatge controlat pel gremi era un antídoto contra una feminització massiva d'un ofici que, per les seves poques exigències en termes de força física, era fàcilment permeable al treball femení. Que pesava aquesta amenaça s'encarreguen de recordar-ho alguns individus enfrontats als tapers per la qüestió aranzelària, com l'informant llagosterenc de la Junta de Comerç citat abans, que el 1829 argumentava que «sería mejor que se emplearen mugeres por ser ocupación descansada con que habría más brazos para la labranza», o l'autor d'una carta signada per «un buen español» que l'informant de Darnius feia arribar a la mateixa Junta i en la qual s'advocava perquè les dones «se empleen en este oficio, que no costaría mucho por ser más de ellas que de hombres robustos». ⁶⁶ Anava en un sentit similar el projecte fallit que presentaren dos hisendats de Cassà de la Selva el 1836 per reconvertir les decadents «fàbriques» tèxtils de l'Hospici de Girona en fàbrica de taps utilitzant el treball dels pobres, majoritàriament nens i dones, que hi estaven internats.⁶⁷ Això no obstant, aquests intents de desqualificació social de l'activitat tapera no tingueren èxit. Tot sembla indicar que el treball de les dones tingué un paper limitat durant aquest període i que calgué esperar fins a finals del segle XIX, quan el canvi tecnològic obrí un escenari que

62. BC, Junta de Comerç, LVI, caixa 78, núm. 91-102.

63. Escripcions d'aprenentatge de diversos oficis, a AHG, Notarial, Pf 354, f. 188; Pf 483, s.f.; Pf 468, f. 51, 58, 202; Pf 469, f. 119, 120, 212; Pf 470, f. 35, 42, 98; Pf 471, f. 36, 121, 122; SFe 469, f. 521, SFe 490, f. 39; SFe 494, f. 73, 202; SFe 495, f. 73, 160.

64. AMSFG, Indústria (s. XVIII-XIX).

65. Com era usual en la major part dels gremis, les vídues de mestre podrien tenir taller obert. L'única menció a les filles de mestre és menys clara. Només se les cita quan en el capítol 11 es diu que «los hijos, las hijas y yernos de maestro están en todo sujetos al capítulo 9», que regula l'examen de «mancebo».

66. BC, Junta de Comerç, LVI, caixa 78, núm. 91-102.

67. J. CLARA i R. CONGOST, «Girona a l'era del cotó i de les fàbriques», *Història de Girona*, Girona, ADAC, 1997, VIII, 267.

facilità la redefinició dels rols de gènere, perquè es produís una feminització massiva de l'ofici. Així ho suggereix l'única font localitzada d'aquest període que fa referència al treball femení: una llista de 1820 que enregistra 28 dones taperes a Palafrugell, la majoria esposes, filles o germanes de tapers, que representaven el 10% del conjunt dels treballadors d'aquella vila.⁶⁸

Desconeixem si les ordenances de 1803 arribaren a regir. En qualsevol cas, els intents de dotar el sector taper ganxó d'una estructura gremial no acabaren aquí. El 1826 un grup de tapers de Sant Feliu atorgaven poders a Rafael Robert i Cayetano Daltabuit, fabricants de taps de força importància, perquè de comú acord amb els comissionats d'altres localitats redactessin unes ordenances per sol·licitar al rei la constitució de gremi.⁶⁹ No hi ha notícies posteriors d'aquesta iniciativa, que amb molta probabilitat no tingué èxit en uns anys d'intensa ofensiva governamental contra els gremis.

Per què els mestres amb taller obert participaren activament en aquest tipus de projectes en lloc de buscar una desqualificació del treball que podria fer créixer el seu marge de guany? Tot i que no podem descartar que darrere del discurs de defensa de l'ofici s'amaguessin interessos particulars dels mestres (per exemple, l'intent d'allargar l'aprenentatge podia augmentar l'oferta del treball barat dels aprenents en detriment del més car dels «mancebos»),⁷⁰ segurament hem de buscar la resposta en les pautes de mobilitat social i de transmissió de l'ofici. El manteniment de la qualificació era fonamental per als mestres atès que, com hem suggerit, era freqüent que en molts casos passessin de treballador assalariat a fabricant per compte propi, o viceversa. D'altra banda, si tots els fills de tapers es dedicaven a fer de taper, era molt probable, sobretot en les famílies de petits fabricants, que no tots poguessin tenir taller propi i alguns passessin a engruixir les files dels assalariats, com a mínim durant alguns períodes de la seva vida. En aquest context, lluitar per la qualificació era, per a molts fabricants, crucial per intentar sostenir l'estatus d'una part de la progenie.

No tenim notícies sobre organitzacions gremials a les altres localitats surotaperes, però sí que en tenim d'altres institucions que enquadren els membres de l'ofici. El 1803, en el mateix moment en què es creava el gremi de tapers de Sant Feliu de Guíxols, es constituïa a Palafrugell la Germandat de Socors Mutus de Tapers, sota l'advocació de la Verge del Carme, una confraria que, segons Medir, tenia funcions d'assistència als malalts i d'ajut per pagar els funerals dels socis difunts. Segons el mateix autor, mantingué la seva activitat fins al juliol de 1809, quan es va veure interrompuda amb motiu de la Guerra del Francès, fins al desembre de 1817.⁷¹

68. Arxiu del Museu del Suro de Palafrugell (AMSP), Fons Ramir Medir.

69. AHG, Notarial, SFe, 541, f. 109.

70. Reflexions sobre els perills d'identificar disposicions de les ordenances gremials amb l'apriorisme de la comunitat d'ofici, BARNOSELL, «Relaciones conflictivas...». Un exemple en el mateix sentit és F. Díez, *Viles y mecánicos. Trabajo y sociedad en la Valencia preindustrial*, València, Alfons el Magnànim, 1990, 62.

71. MEDIR, *Historia...*, 34-35. Medir va poder consultar tant les ordinacions de la citada confraria, com els seus llibres de comptes, documents que avui no són localitzables.

Els anys 1843, 1847 i 1855 foren reformats els estatuts d'aquesta institució, que des de 1843 prengué el nom de Germandat de Fabricants de Suro.⁷² La seva finalitat, com la d'altres institucions similars que proliferaren en aquells moments arreu de Catalunya,⁷³ era estrictament la de proporcionar prestacions per malaltia, incapacitat i vellesa. La seva composició tenia aleshores un caràcter d'ofici i «interclassista», ja que, segons els estatuts, agrupava tant fabricants amb taller obert com assalariats, una qüestió que confirmen les llistes dels «hermanos taponeros» que signaren les escriptures notaries per reformar el reglament de 1843.

Conclusions

En una semblança dels «tipus socials» de la indústria tapera escrita a començaments del segle XX, el palamosí Martí Roger advertia que, abans de la mecanització, «la puja en l'escala social se conseguia sols [...] per medi del comerç» i que «les fortunes d'alguna importància les conqueriren els comerciants de suro i els comerciants de taps».⁷⁴ L'anàlisi presentada en les pàgines precedents confirma que, des de les etapes inicials de desenvolupament d'aquesta manufactura, hi hagué una important fractura econòmica, perfectament visible en els dots i en les característiques dels patrimonis, entre els tapers, tant artesans amb taller propi com assalariats, i els grans comerciants exportadors, alguns dels quals participaven directament en la producció i tenien algunes de les «fàbriques» més importants. L'existència d'aquestes unitats productives –la major part, però no totes, propietat de comerciants– implicava que l'àmbit laboral de molts treballadors fossin tallers concentrats d'unes dimensions netament superiors als obradors inequívocament artesans que predominaven tant en la manufactura tapera com en els altres oficis. En conseqüència, tal com mostren les llistes de 1795, ja aleshores els «jornalers» eren molt més nombrosos, en termes relatius i absoluts, en la indústria surotapera que en els altres sectors de l'artesanat.

La diferenciació econòmica no era, doncs, inexistent, tot i que, si deixem de banda l'elit dels fabricants comerciants, la distància entre la majoria dels artesans amb taller propi i els treballadors sembla haver estat poc marcada. Això no ens ha de portar a descartar apriorísticament el conflicte al si de l'ofici. De fet, la mateixa imatge tradicional del taper independent i indisciplinat evoca un tipus de conflictivitat quotidiana en el lloc de treball molt difícil d'enregistrar, però que subratllaren alguns dels autors que escrigueren sobre el sector a començaments del se-

72. AMSP, Fons Associació de Fabricants Surers; AHG, Notarial, Pf 445, f. 88 i 105. La confraria devia cessar la seva activitat el 1856, després que es donessin de baixa per falta de pagament 37 socis, atès que no tornem a trobar cap documentació que s'hi refereixi. En aquells moments, però, ja s'havia creat a Palafrugell una nova societat de socors mutus, La Concordia, constituïda segurament el 1846, mentre que a Sant Feliu es creà el 1845 l'Antigua Taponera. Aquest tipus d'institucions experimentaren un gran auge en totes les localitats taperes a la segona meitat del vuit-cents. Els estatuts de La Corcordia, a AMP, Estatuts i associacions.

73. BARNOSSELL, *Orígens...*, 19-50.

74. ROGER, *Els tipus socials...*, 284.

gle xx.⁷⁵ Però, si bé els conflictes oberts entre fabricants i treballadors estan ben documentats en la segona meitat del vuit-cents,⁷⁶ no se'n troba cap rastre en l'etapa aquí estudiada. En canvi, la documentació mostra de manera contundent, ja des de finals del segle XVIII, un tipus d'acció col·lectiva que aplegava els mestres amb taller obert i els treballadors assalariats. El caràcter local del reclutament dels tapers i el paper de les famílies en la transmissió de l'ofici foren una de les bases d'aquesta cohesió de grup, que es reforçà amb la mobilització en defensa dels interessos comuns, sobretot en les lluites recurrents per la qüestió aranzelària. La protecció de la fabricació de taps mitjançant la prohibició d'exportar-ne la matèria primera va ser, en el segle XIX, una política defensada pel conjunt de la comunitat local de les principals viles sureses, aleshores ja amb una especialització molt marcada en aquesta indústria. Però, en els seus orígens, havia sigut una reivindicació plebea, que havia unit artesans i jornalers contra les elits locals i, principalment, contra els comerciants, que participaven activament en el negoci d'exportació de suro en panes. En lloc d'una causa «burguesa» amb suport subordinat dels treballadors, com sovint s'ha concebut en el sector tèxtil,⁷⁷ el proteccionisme en la indústria tapera fou inicialment una causa popular, d'artesans i treballadors, que només en el segle XIX feren seva les elits locals.

També les institucions que es crearen durant aquest període –el gremi, les societats de socors mutus– tingueren un caràcter «interclassista». Els intents de formar gremi en un ofici sense tradició prèvia responen a la voluntat de protegir-ne –pràcticament de *construir-ne*– la qualificació. En el context de l'ofensiva antigremial d'inicis del segle XIX, aquestes institucions no aconseguiren implantar-se, però sí que es preservà el caràcter qualificat de l'ofici. Això no va ser una conseqüència inevitable de la tecnologia, que admetia graus de qualificació social molt diferents. Per exemple, tal com s'encarregaren de recordar alguns grups contraris a les demandes dels tapers, l'elaboració de taps era una feina fàcilment «feminitzable». Segurament, l'èxit de la resistència a la desqualificació s'explica en gran part pel fet que, no únicament els treballadors, sinó també una part important dels mestres amb taller obert i fabricants hi estigueren interessats, ja que les pautes de mobilitat social i de transmissió de l'ofici implicaven que ells o els seus fills tinguessin moltes probabilitats de ser assalariats durant alguns períodes de la seva vida, fet que proporcionava forts incentius per tancar files a favor dels interessos comuns de l'ofici.

75. ROGER, *Els tipus socials...*, 38.

76. S. HERNÁNDEZ, *El món del suro*, Girona, Diputació de Girona, 1987; HERNÁNDEZ, *Palafrugell...*, 189-225.

77. Una crítica a aquesta visió, a BARNOSELL, *Orígens...*, 64-71.